

ნორა ნიკოლაძე-ლომსიანიძე

ებრაული საკითხი ქართულ საისტორიო და
სასულიერო მწერლობაში

(ავთანდილ ნიკოლეიშვილის წიგნის – "ებრაული თემა
ქართულ მწერლობაში" მიხედვით)

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა ავთანდილ ნიკოლეიშვილმა განსაკუთრებული ღვაწლი დასდო ქართველთა და ქართველ ებრაელთა მრავალსაუკუნოვანი, კეთილმეზობლური და მეგობრული თანაცხოვრების შესწავლას. მან მრავალი საინტერესო წერილი და გამოკვლევა უძღვნა ამ საკითხს. მწერალმა სპეციალური ჟურნალიც კი დააარსა, "ნოსტალგიის" სახელწოდებით, რომლის რედაქტორ-გამომცემელი თვითონ არის. ამავე დროს, ბატონი ავთანდილი გახლავთ საქართველო-ისრაელის მეგობრობის საზოგადოების იმერეთის რეგიონული ორგანიზაციის პრეზიდენტი.

აღსანიშნავია, რომ ავთანდილ ნიკოლეიშვილის წიგნი "ებრაული თემა ქართულ მწერლობაში" პირველ მონოგრაფიულ გამოკვლევას წარმოადგენს მთელი ქვეყნის მასშტაბით. წიგნი ძალზე საინტერესო და მეტად აქტუალურია, რომელშიაც წარმოჩენილია ქართველ მწერალთა თვალთახედვით აღქმული და წარმოსახული ებრაული სინამდვილე.

წიგნში გაშუქებულია ებრაული თემა, როგორც ძველ, ისე XIX და XX საუკუნეების ქართულ ლიტერატურაში. ამჟამად ამ საკითხს ჩვენ ავტორის წიგნის მხოლოდ ერთი ნაწილის მიხედვით განვიხილავთ. ეს არის "ებრაული საკითხი ქართულ საისტორიო და სასულიერო მწერლობაში".

წიგნის შესავალ ნაწილში ავთანდილ ნიკოლეიშვილი აღნიშნავს, რომ საქართველოში ქართველი ებრაელების შემოსვლა-დამკვიდრებასთან დაკავშირებით, ქართულმა საისტორიო და სასულიერო მწერლობამ არაერთი მეტად მნიშვნელოვანი დოკუმენტური მასალა შემოგვინახა, რომლის მეოხებითაც შესაძლებელია ზოგად ასპექტში გაიფაროს ჩვენს ქვეყანაში ამ ერის ხანგრძლივი ისტორიის უმთავრესი მომენტები და იწყებს ქართულ წერილობით წყაროებში არსებული მასალის მიმოხილვით.

უპირველეს ყოვლისა, იგი მიმართავს "მოქცევაჲ ქართლისაჲს" (IX ს.) და ცნობილი ქართველი მემკვიდრის – ლეონტი მროველის ისტორიული ქრონიკის (XI ს.) უმნიშვნელოვანეს ცნობებს, რომლის მიხედვითაც დასტურდება, რომ ბაბილონის მეფის – ნაბუქოდონოსორის მიერ იერუსალიმის დაპყრობის შემდეგ ებრაელები საქართველოში პირველად ჩვენს წელთაღრიცხვამდე VI საუკუნეში ჩამოსახლებულან. თავდაპირველად ისინი მცხეთის მახლობლად დასახლებულან, შემდეგში ამ ადგილს ხერკი დარქმევია, რადგანაც, ლეონტი მროველის ცნობით, ებრაელებისათვის იქ დასახლების უფლება თავიდან ხარკის გადახდის პირობით მიუციათ. ამასვე ადასტურებს ვახუშტი ბატონიშვილიც. უფრო მეტიც, ვახუშტი ბატონიშვილის ინფორმაციით, ეს არ ყოფილა მათი პირველი ჩამოსახლების

ფაქტი. მკვლევარი იმოწმებს ე. მამისთვალის შვილის აზრს, რომ ებრაელები საქართველოში დატრიალებულ ტრაგედიამდე ორი საუკუნით ადრე, VIII საუკუნეში ჩამოსახლებულან. მეორე ეტაპი მათი ჩამოსახლებისა ქართლის მეფე-ადერკის და მისი შვილების – ბარტომისა და ქართამის ზეობის პერიოდში მომხდარა (“ქართლის ცხოვრება”). ამავე თვალსაზრისს გამოთქვამს ვახუშტიც “ქართლის ცხოვრებაში”. ავთანდილ ნიკოლეიშვილი ყურადღებას აქცევს იმ გარემოებასაც, სადაც მინიშნებულია, რომ იმ პერიოდში ჩვენს ქვეყანაში მცხოვრებ ხალხთაგან ისინი პრივილეგირებულ მდგომარეობაში იყვნენ და მაგალითად მოჰყავს ვახუშტის ცნობა, რომ, როდესაც საქართველოში ალექსანდრე მაკედონელი (ძვ. წ. აღ. IV ს.) შემოჭრილა, საქართველოში მცხოვრებ სხვადასხვა ეროვნების ტომის ხალხთაგან მას განსაკუთრებული ლობიერება მხოლოდ ქართლოსიანთა და ებრაელთა მიმართ გამოუჩენია. ა. ნიკოლეიშვილის თქმით, ე. მამისთვალის შვილი ამ ფაქტს იმით ხსნის, რომ “ებრაელები არ იყვნენ ის ხალხი, რომელთა მიგრაციას ქართლში რაიმე უარყოფითი შედეგი მოჰყვებოდა, რომ ისინი მკვიდრი მოსახლეობის ინტერესებს, ადათ-წესებს, ზნეობრივ ნორმებს პატივს სცემდნენ და არ ლახავდნენ, ან კიდევ, აქ ხომ არ უნდა ვეძიოთ ქართველებისა და ებრაელების გენეტიკური ნათესაობის გამოძახილი?” (ე. მამისთვალის შვილი, 1995, გვ. 19). ასე რომ, თავიდანვე დამყარებულია ამ ორ ხალხს შორის მეგობრული და კეთილგანწყობილი ურთიერთობა.

ა. ნიკოლეიშვილი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ქართლის ცხოვრების მემატთანის – ლეონტი მროველის მოწვეილ ერთ მნიშვნელოვან ასპექტს იმის შესახებ, რომ მემატთანემ ამ მოვლენას ქართველი ხალხის ეროვნული ცნობიერების შემდგომი განმტკიცების პროცესიც დაუკავშირა; კერძოდ, ის რომ, ქართულმა ენამ სწორედ ებრაელთა ჩამოსახლების პერიოდში მოიპოვა საქართველოში მცხოვრებ სხვადასხვა ეროვნების ხალხთა ერთმანეთთან შემაკავშირებლისა და გამაერთიანებლის ის ფუნქცია, რომელიც მას მანამდე არ ჰქონია. ლეონტი მროველისა და ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობით, იმხანად საქართველოში პრივილეგირებულ მდგომარეობაში ექვსი ენა ყოფილა. ქართული, სომხური, ხაზარული, ასურული, ბერძნული, ებრაული.

საქართველოში დამკვიდრებულ ებრაელებს, ლეონტის გადმოცემით, მიუხედავად ჩვენთან კარგ პირობებში ცხოვრებისა, ერთი წუთითაც არ დავიწყნიათ თავიანთი სამშობლო; იქ ღარჩინილი თანამოსახლეების ყოველ გასაქირს საკუთარ ჭირად მიიჩნევდნენ. ისინი ძლიერ დაამწუხრა იერუსალიმიდან მოტანილმა ამბავმა – სპარსელების მიერ ებრაელთა წმინდა ქალაქის დაპყრობის თაობაზე, რის გამოც, საყოველთაო გლოვა გამოაცხადეს – აღნიშნავს ავთანდილ ნიკოლეიშვილი და იქვე ხაზს უსვამს იმასაც, მიუხედავად იმისა, რომ “ქართველებს ქართული საეკლესიო და საგანმანათლებლო კერები მსოფლიოს ბევრ ქვეყანაში ჰქონდათ აგებული, იერუსალიმი მათ შორის ყველაზე წმინდა ადგილად მიჩნეულ ქალაქს წარმოადგენდა. ქართველებს ეს ქალაქი, უპირველეს ყოვლისა, ქრისტიანული რწმენის სიმბოლოდ ჰქონდათ დასახული, რის გამოც მის მიმართ მუდამ განსაკუთრებული სიყვარულითა და პატივისცემით იყვნენ გამსჭვალულნი”. ყოველივე ამის დასტურად მათიანებიდან წიგნის ავტორს ნიმუშად მოჰყავს გელათი, რომელიც დავით აღმაშენებელმა “აღმოსავლეთის მეორე იერუსალიმად” ააგო; ასევე, შუა საუკუნეებში თვით იერუსალიმში ქართველების მიერ

აგებული ათეულობით ეკლესია-მონასტერი, თამარ მეფის მიერ აგებული ეკლესია-მონასტრები პალესტინაში, იერუსალიმში, შავ მთაზე და სხვაგან და დასძენს, რომ ამავე დროს, ვახუშტის ცნობით, “მეფენი ქართლისანი ყოველთა საქართველოსა შინა” არსებული მათი მამულებიდან მიღებული შემოსავლის ნაწილს “ვერცხლად გზავნიდა იერუსალიმს” (ქართლის ცხოვრება, ტ. IV, გვ. 374).

საისტორიო და ჰაგიოგრაფიულ მწერლობაში, ავთანდილ ნიკოლეიშვილის თვალსაზრისით, განსაკუთრებული ყურადღების საგნად არის ქცეული ებრაელთა დამოკიდებულება ქრისტეს ჯვარცმისადმი... მისი თქმით, ქართული წერილობითი წყაროებით, ქრისტეს მოწამეობრივი სიკვდილის თემაზე დაწერილი ქართველ მემკვიდრეთა და ჰაგიოგრაფ მწერალთა ყველა ნაწარმოები ადასტურებს, რომ ამ ტრაგიკულ მოვლენაში ქართველ ებრაელებს, ფაქტობრივად რეალური მონაწილეობა არ მიუღიათ. მწერალს “ქართლის ცხოვრებიდან” და, აგრეთვე, “შატბერდის კრებულიდან” მოჰყავს ამონარიდი იმის შესახებ, რომ როდესაც იერუსალიმიდან მცხეთაში მოსულმა მოციქულებმა ქართველ მოძმეებს შემოუთვალეს იესო ქრისტეს სიკვდილით დასჯაში მონაწილეობის მისაღებად მათაც წარგზავნათ იერუსალიმში “მეცნიერნი სჯულისანი”, მცხეთელმა ებრაელებმა იერუსალიმში წასვლა ელიოზს დაავალეს. წასვლის წინ ცრემლმორეული დედა შეევედრა ელიოზს, რომ მონაწილეობა არ მიეღო ქრისტეს დასჯა-წამებაში. აბიათარ მღვდლის გადმოცემით, – აღნიშნავს ავთანდილ ნიკოლეიშვილი, – ელიოზ მცხეთელს და მასთან ერთად წარგზავნილ ლონგინოზ კარხნელს, მართლაც, უფლის ჯვარცმაში მონაწილეობა არ მიუღიათ. პირიქით, სწორედ ელიოზი და ლონგინოზი გახდნენ ჩვენს ქვეყანაში ქრისტიანული რწმენის შემომტანი ... სწორედ მათ “ჩამოიტანეს ქართლში მაცხოვრის ჯვარცმის შემდეგ წილადრგებული უწმინდესი რელიქვია – ქრისტეს კვართი” (ა. ნიკოლეიშვილი, 2008, გვ. 14).

“ქართლის ცხოვრებისა” და ქართული სასულიერო მწერლობის ძეგლებზე დაყრდნობით, წიგნის ავტორი იმასაც გვამცნობს, რომ ქრისტიანული სარწმუნოების პირველი მიმდევრები საქართველოში მცხეთელ ებრაელთა წარმომადგენლები იყვნენ. მათ შორის, უწინარეს ყოვლისა, ელიოზის დედა და და. უფლის ჯვარცმის შედეგად განცდილი ტრაგედია იმდენად ძლიერი აღმოჩენილა, რომ ელიოზის დედა და და კიდევ შესწირვიან ამ საქმეს. ელიოზის დას “სასურველი კუართი მსხნელისა ჩვენისა” გარდაცვლილს მკერდში ისე მაგრად და სასოებით ჰქონია ჩაკრული, რომ მისი გამოღება ვერაფრით მოუხერხებიათ და კვართთან ერთად დაუმარხავთ.

ქრისტეს ჯვარცმასთან და კვართთან დაკავშირებულ ამბებს, განაგრძობს ა. ნიკოლეიშვილი, მეტ-ნაკლები არარსებითი დეტალებით, სხვა ძეგლებიც გვიამბობენო. ამ მხრივ, მას ერთ-ერთ ნიმუშად მოჰყავს “წმინდა ნინოს ცხოვრება”. ასევე, მკვლევარი “მოქცევაჲს” ავტორის, ლეონტი მროველისა და ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობით, ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ საქართველოში რელიგიური მისიით ჩამოსული ნინო (IV ს.-ის 20-30-იანი წლები), პირველ ყოვლისა, თუ როგორ ამყარებს ურთიერთობას სწორედ აქაურ ებრაელებთან. იგი ნინოს თანამდგომ ებრაელთაგან, უპირველესად, ქართველ ებრაელთა მღვდელმოდღვარ, “ფილოსოფობითა შემკულ” აბიათარსა

და მის ასულს – სიდონიას ასახელებს. აღნიშნავს შემდეგ, თუ როგორ შეემატნენ მათ სხვებიც; თუ როგორ მოინათლა ახალ სარწმუნოებაზე ორმოცდაათი ებრაელი, რომელთაც მირიან მეფემ სანაცვლოდ “ციხედიდად” წოდებული დაფა “მიუბოძა” (მოქცევაჲ ქართლისაჲ, გვ. 347).

ავტორი აქვე აღნიშნავს, რომ ქართულ წერილობით წყაროებსა და ლიტერატურულ ძეგლებში გამოთქმულია მოსაზრება იმის შესახებ, რომ აბიათარი, სიდონია და სხვა ებრაელები ქრისტიანულ სარწმუნოებაზე მოქცევით, პირველ ყოვლისა, იმ ცოდვის გამოსყიდვას ცდილობდნენ, რომელიც მათმა თანამოძმეებმა ქრისტეს ჯვარცმით ჩაიდინეს. მათ აქტიურად იწყეს ხალხში ქრისტიანული სარწმუნოების ქადაგება. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებულ მონდომებას აბიათარ მღვდელი იჩენდა, რომელსაც ახალ პავლე მოციქულს უწოდებდნენ. ყოველივე ამას მცხეთელ ებრაელთა დიდი აღშფოთება გამოუწვევია. მათ გადაუწყვეტიათ აბიათარის ჩაქოლვა. აბიათარი მირიან მეფეს უხსნია სიკვდილისაგან.

„ამ დროიდან ის ებრაელები – წერს ავთანდილ ნიკოლეიშვილი, – რომლებიც არ გაქრისტიანებულან, მთელ საქართველოში მიმოფანტულან, რათა განკერძოებული ცხოვრება მეტ საშუალებას მისცემდათ, რომ მეტად დაეცვათ თავიანთი რჯული და ადათ-წესები. ზემოთ აღნიშნული თვალსაზრისით, არც ერთ დროსა და არც ერთ ეპოქაში ებრაელებს სხვა ქვეყნებისაგან განსხვავებით, ჩვენში არანაირი შევიწროება არ განუცდიათ და ეროვნულად და რელიგიურად ისინი თავისუფალნი და ხელშეუხებელნი იყვნენ, როგორც ხელისუფლებისაგან, ისე ადგილობრივი მოსახლეობისაგან“. ამის უფრო დასადასტურებლად მწერალს მოჰყავს საყურადღებო ფაქტი – “ქართველი ებრაელის” ეთნონიმის დამკვიდრების შესახებ.

მწერალი, ქართულ-ებრაულ ურთიერთობათა ისტორიულ ფესვებზე საუბრის დროს, ყურადღებას აქცევს ძველ საქართველოში ფართოდ დამკვიდრებულ თვალსაზრისს ბაგრატიონთა გვარის ღვთაებრივ-ბიბლიური წარმომავლობის შესახებ და ამასთან დაკავშირებით გვაწვდის გიორგი მერჩულეს, (გრიგოლ ხანძთელი), კორნელი კეკელიძის, მემატიანეების – სუმბატ დავითის ძის (XI ს.), ჯუანშერ არჩილ სტეფანოზის ძის (VIII ს.), “ახალი ქართლის ცხოვრების”, “მატიანე ქართლისაჲს” ანონიმი ავტორის, ფარსადან გორგიჯანიძის, ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობებს, კერძოდ, იმის შესახებ, რომ ბაგრატიონები დიდი ებრაელი წინასწარმეტყველების მოსეს; დავითის, სოლომონისა და სხვათა პირდაპირი შთამომავლები არიან, “რომელთა ღმერთი ეზრახებოდათ“. ასევე ა. ნიკოლეიშვილი წერს, რომ “ბიბლიურ მეფეთაგან ქართველ მეფეთა პირდაპირ გენეალოგიურ წარმომავლობას მათ ტიტულატურაშიც ხშირად ესმებოდა ხაზი. კერძოდ, ქართველი მეფეების მიერ გაცემული ბევრი სიგელი ხშირად ამ სიტყვებით იწყებოდა: “შეწევინთა და ბრძანებინთა ღვთისითა ჩვენ იესიან-დავითიან-სოლომონიან-პანკრატონიანმან“.

მეცნიერ-მკვლევარი ამის შემდეგ გვაწვდის საინტერესო მასალას ებრაული საკითხებისადმი, თუ როგორ იყვნენ დაინტერესებული მე-18 საუკუნისა და მე-19 საუკუნის I ნახევარში მოღვაწე ცნობილი ქართველი მწერლები. ამ თემას იგი ტიმოთე გაბაშვილის იერუსალიმური შთაბეჭდილებებით იწყებს, რომელსაც წმინდა ადგილების მონახულებისა და მოლოცვის მიზნით, 1755–1759 წლებში

საბერძნეთსა და პალესტინაში უმოგზაურია, რის შედეგადაც მიღებულ შთაბეჭდილებები ვრცლად და საინტერესოდ აღუწერია მოგზაურული ხასიათის ნაწარმოებში – “მომოსვლა”.

წინამდებარე ნარკვევის დაწერის მიზანი, ავთანდილ ნიკოლეიშვილის თქმით, ის ყოფილა, რომ მკითხველისათვის გარკვეული წარმოდგენა შეექმნა იმ რელიგიურ და სოციალურ-პოლიტიკურ ვითარებაზე, რომელიც მე-18 საუკუნის 50-იანი წლების ისრაელში დაუხვდა ტიმოთე გაბაშვილს. ავთანდილ ნიკოლეიშვილი “მომოსვლიდან” გვიამბობს ისრაელში შექმნილი უმძიმესი მდგომარეობის შესახებ, კერძოდ იმას, რომ მთელი ქვეყანა უცხოელ დამპყრობთა, თურქ არაბთა ბატონობის ქვეშ იყო მოქცეული, რომლებიც ძარცვავდნენ და აწიოვებდნენ როგორც მკვიდრ, ასევე იქ ჩასულ უცხოელ მორწმუნეებს. ებრაელები როგორც ძველად, იმჟამადაც იღვწებოდნენ და სხვადასხვა ქვეყნებს ეხიზნებოდნენ; მათ ადგილებზე კი უცხო ტომელები მკვიდრდებოდნენ. თურქეთის იმპერიის შემადგენლობაში მოექცა წმინდა მიწა, რომელიც არა მარტო ებრაელებისათვის, არამედ ქართველებისათვისაც მეტად არასასურველი ფაქტი იყო, ვინაიდან, ამ დროიდან “გაუარესდა ქართველთა მდგომარეობა იერუსალიმში და გაძლიერდა ბერძენთა გავლენა, რომლებიც თურქთა ხელშეწყობით ხელში იგდებდნენ ქართულ სავანეებს. შემცირდა ქართველ მოგზაურთა რიცხვი” (ტ. გაბაშვილი, 1956, გვ. 187).

მწერალი (ა. ნიკოლეიშვილი) მოგვითხრობს, თუ რა ხიფათისა და რისკის ფასად ჩასულა ტიმოთე გაბაშვილი იერუსალიმში, რომელსაც ეკლესია-მონასტრების მონახულების მიზნით უმოგზაურია და დაუთვალეირებია: ნაზარეთი, ბეთლემი, გალილეა, ბეთანია, ლოდი, კესარია, იაფო, ღაზა, ტიბერია, გოლგოთის, სიონის, ლიბანის, ქარმელისა და ზეთისხილის მთები. მას განსაკუთრებული ყურადღება გამოუჩენია იმ ეკლესია-მონასტრებისადმი, რომლებიც წარსულში ქართველების კუთვნილებას წარმოადგენდა. ტიმოთე გაბაშვილი, ა. ნიკოლეიშვილის თქმით, გვაძლევს ინფორმაციას, თუ როგორ დაიბყრეს ქართველებმა იერუსალიმი, ვინ ააგო და განაახლა იქ ეკლესია-მონასტრები. რომ, მიუხედავად იმისა, ამ სალოცავებში იმხანად აღარც ერთი ქართველი ღვთისმსახური აღარ იყო, ხელნაწერები და მნიშვნელოვანი ფრესკები განადგურებულა, მაინც შემორჩენილი ყოფილა ქართული სიწმინდეები, კულტურულ-მატერიალური ფასეულობები და წარწერები. განსაკუთრებით, ამ მხრივ, მისი ყურადღების ცენტრში ჯვრის ძოხასტერია მოქცეული.

წიგნის ავტორი (ა. ნიკოლეიშვილი) გვამცნობს ტიმოთე გაბაშვილის უსაზღვრო გულისტკივილს, თუ რატომ ამოიკვეთეს ქართველებმა ფეხი ისტორიულად მათთვის კუთვნილი ღვთიური ადგილიდან და დასძენს, რომ “მიუხედავად იმისა, რომ ამ გულისტკივილის გამოთქმიდან საკმაოდ დიდი დრო გავიდა, სამწუხაროდ, ვითარება დღემდე არ გამოკეთებულა არსებითად. ის სიწმინდეები, რომელთაც ფასდაუღებელი მნიშვნელობა აქვს ჩვენი ქვეყნის ისტორიისათვის, არა მარტო გასულ საუკუნეთა განმავლობაში მოისპო და განადგურდა, არამედ დღესაც ვანდალურად ნადგურდება. ამგვარი ვანდალიზმის გამოვლინებად უნდა ჩაითვალოს 2004 წლის ივლისში შოთა რუსთაველის პორტრეტის ფიზიკური ხელყოფა ჯვრის მონასტერში. ავთანდილ ნიკოლეიშვილის თვალსაზრისით, “მსგავს ქმედებათა უმთავრესი მიზანი ისტორიიდან იმ

უმნიშვნელოვანესი როლის უტყუარად დამადასტურებელი ფაქტებისა და არგუმენტებს ამოშლის მზაკვრული სურვილია, რომელსაც საუკუნეთა მანძილზე ასრულებდა საქართველო მთელს ქრისტიანულ სამყაროში.“

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი ასკვნის, მიუხედავად იმისა, რომ ებრაული საკითხებისადმი ტიმოთე გაბაშვილის დამოკიდებულება, ფაქტობრივად, მისი იერუსალიმური შთაბეჭდილებების გადმოცემით შემოიფარგლება, მისი “მონათხრობი XVIII საუკუნის 50-იანი წლების ისტორიის შესასწავლად აშკარად მნიშვნელოვან წერილობით წყაროდაც თავისუფლად შეიძლება მივიჩნიოთ“.

წიგნის ავტორი (ა. ნიკოლეიშვილი) მიმოიხილავს, აგრეთვე, XVIII საუკუნისა და XIX საუკუნის პირველი მესამედის ცნობილი მწერლის, მეცნიერის, მწიგნობარ-განმანათლებლისა და სახელმწიფო მოღვაწის იოანე ბატონიშვილის ენციკლოპედიური ხასიათის ნაწარმოებს “ხუმარსწავლას“, ანუ კალმასობას“.

ის შესავალშივე აღნიშნავს, რომ “როგორც წიგნში წარმოდგენილი ებრაული საკითხების გაანალიზებით“ ვრწმუნდებით, მწერალი (იოანე ბატონიშვილი — ნ.ნ) საკმაოდ ღრმად და საფუძვლიანად იცნობდა ებრაელთა ისტორიას, სარწმუნოებასა და ყოფა-ცხოვრებას და მათ შესახებაც გვაწვდის უაღრესად საგულისხმო ცნობებსო“.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილის თვალთახედვით, “ხუმარსწავლის“ ებრაულ ფრაგმენტებში იოანე ბატონიშვილის მსჯელობის უმთავრეს საგნად, პირველ ყოვლისა, ძველი აღთქმიდან ფართოდ ცნობილი ის მოვლენები არიან ქცეულნი, რომლებიც ებრაელი ხალხის ისტორიის სისხლხორცეულ ნაწილსაც წარმოადგენენ“ და იგი განსაკუთრებით საინტერესოდ მიიჩნევს “ხუმარსწავლის“ II ტომს, რომელშიაც ქრისტიანობამდელი ამბებია მოკლედ მოთხრობილი.

მეცნიერს წიგნში მოჰყავს ძველი აღთქმიდან მოყვანილი სიუჟეტური ეპიზოდები, ებრაელი ხალხის ბიბლიური შეილების ცხოვრებისეული ამბები. მისი ღრმა რწმენით, ძველი აღთქმიდან ამ ეპიზოდების გახსენებით (ეგვიპტეში ებრაელთა ტყვეობა, მათი განთავისუფლება ღვთის მფარველობით), მწერალი მკითხველს ნათელ წარმოდგენას უქმნის იმ სირთულეებზე, რომელთა გადალახვა აღთქმული მიწისაკენ მიმავალ ებრაელებს მოუხდათ მოსეს წინამძღოლობით.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი აღნიშნავს, რომ, მიუხედავად იმისა, “ხუმარსწავლა“ ქრისტიანული რწმენის განსამტკიცებლად მიზანმიმართული ნაწარმოებია, ავტორი ებრაელთა სარწმუნოების მიმართაც გამოხატავს თავის პატივისმცემლურ დამოკიდებულებას და ამის დასტურად მას მოჰყავს მოსეს მიერ ნაქადაგები ათი მცნება. ასევე, აქცენტს აკეთებს იმაზედაც, რომ იოანე ბატონიშვილის ნაწარმოებში მრავალგზის ესმება ხაზი იმ გარემოებას, რომ ებრაელთა ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ტრაგედიის განმაპირობებელი უმთავრესი ფაქტორი ამ ღვთაებრივი მცნებებისადმი დალატი და გაორგულებაა.

მკვლევარ-მეცნიერი გვაცნობს, “კალმასობაში“, გადმოცემულ სხვა მნიშვნელოვან ეპიზოდებსაც, როგორცაა დავით წინასწარმეტყველის, მოსეს, სოლომონ ბრძენისა და სხვათა ცხოვრების ფრაგმენტები. ამ უკანასკნელის შესახებ წერს, რომ “სამწუხაროდ, სოლომონ ბრძენის სიკვდილის შემდეგ ისრაელის სახელმწიფოს ძლიერებას საფუძველი გამოეცალა; სამეფო ტახტი ორად გაიყო, ასევე სარწმუნოებაც. ამას მოჰყა VI საუკუნეში ნაბუქოდონოსორის ლაშქრობა, იერუსალიმის დამხობა და მშობლიური მიწიდან ებრაელთა დევნა.“

ფართოდ ცნობილი ამ მოვლენის განმაპირობებელ უმთავრეს ფაქტორად ი. ბატონიშვილი ჭეშმარიტი ღვთისაგან მათ განდგომასა და ცრუმორწმუნეობის ტყვეობაში მოქცევას მიიჩნევს“.

ამავე დროს, ნიკოლეიშვილს აზრით, იოანე ბატონიშვილი მკითხველს გარკვეულ წარმოდგენას უქმნის იმ გმირულ თავგანწირვაზე, რის შედეგადაც ებრაელებმა ათასგვარ განსაცდელს გაუძლეს და ეროვნული თვითმყოფადობა და რელიგიური რწმენა შეინარჩუნეს“. მას მაგალითად მოჰყავს ის ფაქტი, როდესაც ნაბუქოდონოსორმა დატყვევებულ ებრაელებს უბრძანა თაყვანი ეცათ მისი კერპებისათვის, მაგრამ მათ ეს არ გააკეთეს; განსაკუთრებით ჭეშმარიტი ღმერთისადმი მსახურებით ყველაზე მეტად სამი ძმა გამოირჩეოდა. ისინი მსახურებმა ცეცხლში ჩაყარეს, მაგრამ ღმერთმა ისინი ცეცხლისაგან დაიცვა, ხოლო თვით მსახურები კი დაიწვნენ.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი ყურადღებას აქცევს იოანე ბატონიშვილის მსჯელობას ებრაელთა ენის, დამწერლობისა და საქართველოში მათი ჩამოსახლების შესახებ. მისი თქმით, “ხუმარსწავლის“ ავტორს არაბულ, ბერძნულ და რომაულ ენებთან ერთად ებრაული ენა მსოფლიოს უძველეს ენად მიაჩნია, რომელ ენაზედაც არის დაწერილი “საღმრთო წერილნი ძველისა აღთქმისანი“.

მწერალი წიგნში – “ებრაელი თემა ქართულ მწერლობაში“ გამოთქვამს მოსაზრებას იმის თაობაზე, რომ ებრაულ ეპიზოდებში ძალზე ცოტა რამ არის ნათქვამი საკუთრივ ქართველ ებრაელთა შესახებ, რაც აუხსნელ და გაუგებარ მოვლენად უნდა ჩაითვალოს“. მიუხედავად ამისა, მას მიაჩნია, რომ იოანე ბატონიშვილის ეს ნაშრომი ქართული ებრაისტიკის ერთ-ერთ საგულისხმო და მნიშვნელოვან ნიმუშად უნდა იქნას მიჩნეული.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი მიმოიხილავეს, აგრეთვე, XVIII საუკუნის დასასრულისა და XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ცნობილი ქართველი მწერლისა და მოგზაურის გიორგი ავალიშვილის (1769–1850 წწ.) წიგნს “მგზავრობას“, რომელშიაც დაწვრილებით, დღიურების ფორმითაა აღწერილი ავტორის მოგზაურობის ამბავი. მწერლის თქმით, გ. ავალიშვილი წმინდა ადგილების მონახულების მიზნით, 1819 წლის ივლისს გამგზავრებულა თბილისიდან და 1820 წლის 17 ივლისს დაბრუნებულა. მას მოუვლია თურქეთი, საბერძნეთი, ეგვიპტე, პალესტინა და განსაკუთრებით დაინტერესებული ყოფილა წმინდა მიწაზე უძველესი ქართული ეკლესია-მონასტრების მოძიებით; თუმცა იმ პერიოდში მათი რაოდენობა ძალზე შემცირებული ყოფილა და იქ აღარც სასულიერო პირები იმყოფებოდნენ. მას იერუსალიმში მხოლოდ ერთი დიაკონი – იოსტოსი უნახავს, მწერალი (ავთ. ნიკოლეიშვილი) გულისტკივილით შენიშნავს, რომ ამჟამად ქართული მონასტრიდან ქართული სულის ნაკვალევი ფაქტობრივად მხოლოდ ერთში – აწ უკვე ბერძნების საკუთრებად ქცეულ ჯვრის მონასტერშია შემორჩენილიო“ (იქვე, გვ. 43).

მეცნიერ-მკვლევარი გვაწვდის გიორგი ავალიშვილის მოგზაურობის მარშრუტებს, მოგზაურის ინფორმაციებსა და შთაბეჭდილებებს; კერძოდ, რომ პირველად გ. ავალიშვილი “კაიროდან“ ქალაქ “ლაზაში“ ჩასულა, რომლის მცხოვრებნი ძირითადად არაბები ყოფილან, ებრაელები კი მხოლოდ 400 კომლამდე, “თვის-თვისითა ეკლესია-სინაგოგითა“. ეს ქალაქი მატერიალური სიმდიდრით გამორჩეული ყოფილა, შემდეგ იგი პალესტინის ქალაქს – “რამლას“

სტუმრებია. “ლაზასაგან” განსხვავებით ეს ქალაქი მოუვლელი და უბადრუკი ყოფილა. “თათარნი, არაზნი და ურიანი” 600 კომლს შეადგენდნენ.

ნაწარმოების მეორე ნაწილი – ა. ნიკოლეიშვილის თქმით, – “იერუსალიმური შთაბეჭდილებების აღწერით იწყება“. გ. ავალიშვილის სიყვარულს ამ “ღვთის ქალაქისადმი, უპირველეს ყოვლისა, ის ფაქტი განსაზღვრავს, რომ იგი ქრისტიანული სარწმუნოების აკვანია. თუმცა მწერალი არც მის ქრისტიანობამდელი წარსულის უმნიშვნელოვანეს მომენტებს ტოვებს უყურადღებოდ“.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი იმასაც აღნიშნავს, რომ გ. ავალიშვილის მიერ მოწოდებული ინფორმაციული მასალა ზოგჯერ არაზუსტი და სუბიექტურიცაა, მაგრამ მას მაინც უნდა მიენიჭოს განსაკუთრებული ყურადღება, რადგანაც ეს ყველაფერი იმეამინდელი იერუსალიმისა და ისრაელის სხვა ქალაქების უშუალოდ თვითმხილველი კაცის მიერაა მოთხრობილი.

გ. ავალიშვილის ინფორმაციით, – წერს ავთანდილ ნიკოლეიშვილი, იმ პერიოდში იერუსალიმში 10 ქუჩა ყოფილა და ქუჩათა ერთი ნაწილი ეროვნული ნიშნით ყოფილა დასახლებული; ერთ-ერთ ქუჩაზე თურმე “მშფოთარნი და ავაზაკნიც ცხოვრობდნენ“.

მწერალი შემდეგ ყურადღებას ამახვილებს გ. ავალიშვილის მიერ იერუსალიმზე ისტორიული წარსულის საუბრის შესახებ, კერძოდ, ბაბილონის მეფის ნაბუქოდნოსორის, რომის კეისრების – ტიტუს და ადრიანეს, ეგვიპტის სულთნის – სალადინის, თურქ-ოსმალების და სხვათა თავდასხმებზე. აღნიშნავს იმასაც, თუ როგორი პატივისცემით იხსენიებს მოგზაური იერუსალიმის განმაახლებელ მეფე დავითს, საბერძნეთის მეფეს – კონსტანტინეს, სოლომონის ტაძრის აშენების ფაქტს და ა.შ.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი ხაზს უსვამს იმ გარემოებას, რომ გ. ავალიშვილის ინფორმაციით, მიუხედავად სხვა ხალხებთან მიმართებით ებრაელთა აშკარა რაოდენობრივი უპირატესობისა (10790-ს შეადგენდნენ), იმეამინდელი იერუსალიმის ყოველდღიურ ცხოვრებაში ისინი მაინც მეტად უმნიშვნელო როლს ასრულებდნენ. განსაკუთრებით იმ პერიოდში არაბები, თურქები, ბერძნები, ფრანგები და სომხები ყოფილან აღზევებულნი. ეს უკანასკნელნი საკმაო აგრესიულობით ცდილობდნენ იერუსალიმის ქრისტიანულ სიწმინდეთა და სხვა სიმდიდრეთა (ქართველთა კუთვნილის) დაპატრონებას. მისივე ინფორმაციით, მთელ პალესტინაში ადგილი ჰქონია მგზავრთა ძარცვა-დაყაჩაღებას. ყოველივე ეს ჩვენს მოგზაურს თავის თავზეც უწევდებოდა.

ამის შემდეგ წიგნის ავტორი განიხილავს გიორგი ავალიშვილის მიერ უცხოეთში აღნიშნულ ქართულ წარწერებს, ხელნაწერებსა და სულიერი და მატერიალური კულტურის ძეგლებს. მაგალითად მოჰყავს აბრაამის ტაძრის მხატვრული წარწერა, რომლის მიხედვით, წმინდა გოლგოთის ადგილი 1599 წელს იოანე აბაშიძის მიცემული ფულით განუახლებია აზნაურს – გიორგი ჩიკოიძეს. განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ჯვრის მონასტერში არსებულ ქრისტიანულ სიწმინდეებს.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი გადმოგვცემს, რომ ქართველთა ჯვრის მონასტერში ყოფნისას, უწმინდესი სინოდის გადაწყვეტილებით, გიორგი ავალიშვილისათვის “საკუთრად ანუ ეკლესიასათვის საქართველოსა“ გადაუციათ

საკმაოდ დიდი კოლექცია მონასტერში დაცული ქართული წიგნებისა და ხელნაწერებისა, რადგანაც ისინიც გაქრობის მოლოდინში ყოფილან. სამწუხაროდ, “მგზავრის“ ავტორს ძვირფასი საჩუქრის მთლიანად წამოღება ვერ მოუხერხებია და მხოლოდ 11 ხელნაწერი და 4 ნაბეჭდი წიგნი წამოუღია. მის მიერ გადარჩეული და სამშობლოში ჩამოტანილი ხელნაწერები, – აღნიშნავს ავთანდილ ნიკოლეიშვილი, – იერუსალიმური კოლექციის საუკეთესო და უძველესი ნუსხებია“.

გარდა ქრისტიანული სიწმინდეებისა, ა. ნიკოლეიშვილის თქმით, გიორგი ავალიშვილს დაუთვალეირებია იერუსალიმის შემოგარენი ადგილები: “წმინდა იერემიას ქუაბი“, “სიონის მთა“ და სხვ.

წიგნის ავტორს საინტერესოდ მიაჩნია მოგზაურის სინაგოგაში შესვლის ამბავი, რომლის მიხედვითაც იერუსალიმში მცხოვრები ებრაელები იმდენად გაჭირვებულ მდგომარეობაში ყოფილან, რომ სინაგოგის რიგიანად მოვლა-პატრონობა არ შეეძლოთ. სინაგოგაში ისეთი ცუდი სუნი ყოფილა, რომ გ. ავალიშვილსა და მის მეგზურებს იქ მხოლოდ რვა წამი დაუყვიათ. გარდა ამისა, არაბი მაჰმადიანები თურმე სინაგოგებში ქრისტიანებს შესვლასაც უკრძალავდნენ, რის გამოც გ. ავალიშვილი იძულებული გამხდარა მაჰმადიანთა ჯამეები თათარი მორწმუნეების მონათხრობით გარედან აღეწერა.

მწერალი მიანიშნებს, რომ გ. ავალიშვილის მოგზაურობის დროსაც იერუსალიმი, როგორც წმინდა ქალაქი, უდიდესი ინტერესის ობიექტი ყოფილა მთელს მსოფლიოში, განსაკუთრებით, ქრისტიანულ სამყაროში; რომ ამ ქალაქის შესახებ იმხანად მრავალი წიგნი იბეჭდებოდა და ამის დასტურად მას მოჰყავს წმინდა ადგილებისადმი მიძღვნილი ორი წიგნი რუსულ ენაზე და ბერძნულად დაბეჭდილი, რომელიც მოგზაურობისას გიორგი ავალიშვილისათვის საგანგებოდ უჩუქებიათ. მკვლევარ-მეცნიერი გვაწვდის ცნობებს იერუსალიმიდან სხვა ქალაქებში ავალიშვილის მოგზაურობის შესახებაც: მას ჯერ ქალაქ “ლიდიაში“ გამოუვლია, სადაც დაუთვალეირებია წმინდა გიორგის სახელობის ეკლესია. მისივე ინფორმაციით, ამ ქალაქში იმ დროს თურმე არც ერთი ებრაელი არ ცხოვრობდა. “ლიდიიდან“ ის “იაფაში“ მისულა, რომლის მოსახლეობა ჭრელი ყოფილა. არაბნი და ურიანი ორივენი ერთად – მხოლოდ 3 კომლს შეადგენდა. ამ ქალაქს მასზე კარგი შთაბეჭდილება ვერ მოუხდენია, ვერც ესთეტიკური და ვერც უსაფრთხოების თვალსაზრისით.

ავთანდილ ნიკოლეიშვილი ასკვნის, რომ, მართალია, გიორგი ავალიშვილის იერუსალიმსა და ბალესტინაში მოგზაურობის შთაბეჭდილებების უმოაფრესი მიზანი იქაური წმინდა ადგილების აღწერა-დახასიათება იყო, ... მაგრამ, მწერალი იმდროინდელი ებრაული ყოფის ღირსშესანიშნაობის შესახებაც გვაწვდის მეტად მნიშვნელოვან ცნობებს. ამ თვალსაზრისით “მგზავრობა“ ებრაელი ხალხის ისტორიის შესასწავლადაც უაღრესად ფასეულ და მრავალმხრივ საინტერესო ძეგლად უნდა ჩაითვალოს.

ჩვენ კი დავძენთ, რომ ა. ნიკოლეიშვილის ეს წიგნი საწინდარია ქართველთა და ებრაელთა შემდგომი კეთილმეზობლური და მეგობრული თანაცხოვრების მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციის გაგრძელებისა.

ა. ნიკოლეიშვილი, 2008 - ა. ნიკოლეიშვილი, ებრაული თემა ქართულ მწერლობაში, ქუთაისი, 2008.

NORA NIKOLADZE-LOMSIANIDZE

JEWISH IN GEORGIAN HISTORICAL AND THEOLOGICAL WRITINGS (According to “Jewish theme in Georgian writings”-by Avtandil Nokoleishvili)

PHD Professor, Avtandil Nikoleishvili contributed to a special study of Georgian and Georgian Jews many centuries , neighbourly and friendly co-existence.

In 2008, he published an extensive monograph, which covers the Jewish theme in as old as XIX and XX century’s Georgian literature.

Now we discuss “Jewish question in Georgian historical and theological writings”. Foreword of the book Avtandil Nokoleishvili mentions that Georgian historical and theological literature preserved a number of important documentary material about the Jews entry and establishment. According to this, the most important moments of this country’s long history can be considered in general aspects. A.Nikoleishvili recalls “Moqsevai Qartlisai”, historic chronicles by Leonti Mroveli, Vakhushti Batonishvili’s notes, E. Mamistvalishvili’s notes and according to this it’s approved that at first the Jews settled to Georgia in VI AD and they lived friendly with Georgians.

The writer emphasizes the mutual respect of these two people’s religion and churches and monasteries.

Scientist-researcher A. Nikoleishvili provides information about famous Georgian writers being interested about Jews in the first part of XVIII and XIX centuries. These writers were: Timote Gabashvili, (“Mimosvla”), Ioane Batonishvili (“Khumarstsvla”), George Avalishvili (“Mgzavoba”). A. Nikoleishvili reviews their work and concludes that they have a great importance in the study of Jewish people’s history, religion and lives.

We consider that the book written by A. Nikoleishvili is precondition of continuing Georgian and Jewish people’s further neighbourly and friendly co-existence.